

شناخت

تعهد ارزی

واردکنندگان کالا و خدمات

در حقوق ایران

نویسنده

دکتر غلامحسین وحیدی

موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی

سرشناسه	وحیدی، غلامحسین، ۱۳۴۱
عنوان و نام پدیدآور	شناخت تعهد ارزی وارد کنندگان کالا و خدمات در حقوق ایران / غلام حسین وحیدی.
مشخصات نشر	تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	ص. ۲۷۸
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۰۷۷-۹۷-۹
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا.
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	حقوق کالا، تعهد ارزی، وارد کنندگان کالا.
موضوع	حقوق بازرگانی.
سازمان	مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش.
رده - دی کنگره	۹۱۳۹۴ش/۳ و ۳۵۳۸/۳ KM
رده بندی دیویی	۳۴۳/۵۵۰۳۲
شماره کتابشناسی ملی	۳۹۴۷۲۵۱

با مراجعه به فهرست‌های اینترنتی شهردانش از مزایای خرید آنلاین و تخفیف ویژه برخوردار شوید

www.Shahredanesh.com

عنوان : شناخت تعهد ارزی وارد کنندگان کالا و خدمات در حقوق ایران

مؤلف : دکتر غلامحسین وحیدی

ناشر : مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش

نوبت چاپ : اول

تاریخ چاپ : ۱۳۹۴

شمارگان : ۱۰۰۰

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۷۷-۹۷-۹

قیمت : ۱۶,۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است.

تهران - خیابان کریم خان زند - خیابان سنایی - خیابان نهم - خیابان گیلان - پلاک ۵

کد پستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۸۱۱۵۸۱ نامبر: ۸۸۸۱۱۵۸۰

<http://www.sdil.ac.ir>

Email: publication@sdil.ac.ir

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفا می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق، که شیفته نظم‌ان و سرور عدالت، آموزه‌های علمی و تجربیات عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهیم گردند.

قانونگذار فهیم و آگاه، هیچ‌گاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دایرة تربیت حقوقی کشور و مشورت با خبرگان نخواهد یافت، و هیچگاه مصوبت علمی خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت‌پیشه نیز نقد علمی و منصفانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌انند.

دانشکده‌های حقوق و حوزه‌های علمیه که به مأموریت خط تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران، و اساتید حقوق، بسته همت می‌گمارند علاوه بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره‌مندی‌برند متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیات و دکتترین حقوقی کشور داشته‌اند دارند.

جمهوری اسلامی ایران به ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابل توجهی در توسعه کمی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به مراتب

افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکترین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهردانش که همواره سعی داشته است علاوه بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صربسی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتابهای حقوقی در حوزه‌های موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات جناب آقای دکتر غلام حسین وحیدی در تألیف کتاب شناخت تعهد ارزی واردکنندگان کالا در حقوق ایران را ارج نهاده، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

فهرست کلی مطالب

۱۱	مقدمه
۱۷	فصل نخست: کلیات
۱۷	مبحث نخست: تعهد
۱۸	گفتار نخست: ارزش
۲۰	گفتار دوم: کالا
۲۵	گفتار سوم: واردات
۲۸	گفتار چهارم: تعهد ارزی
۳۲	مبحث دوم: پیشینه تعهد ارزی واردکنندگان
۳۳	گفتار نخست: پیشینه تعهد ارزی پیش از تأسیس بانک مرکزی
۴۰	گفتار دوم: پیشینه تعهد ارزی پس از تأسیس بانک مرکزی
۴۶	مبحث سوم: شناسایی منبع تعهد ارزی واردکنندگان
۴۷	گفتار نخست: مبنا و ماهیت تعهد ارزی واردکنندگان
۵۹	گفتار دوم: ویژگی‌های معامله ارزی واردکنندگان
۶۷	مبحث چهارم: دسته‌بندی تعهد ارزی واردکنندگان
۶۹	گفتار نخست: تعهد ارزی ناشی از عدم ورود کالا
۷۲	گفتار دوم: تعهد ارزی ناشی از کمیت کالای وارده
۷۹	گفتار سوم: تعهد ارزی ناشی از کیفیت کالای وارده

فصل دوم: برقراری و سقوط تعهد ارزی واردکنندگان ۹۱

مبحث نخست: برقراری تعهد ارزی واردکنندگان ۹۲

گفتار نخست: شیوه انعقاد معامله ارزی ۹۲

گفتار دوم: ضرورت اخذ تعهد ارزی ۹۹

گفتار سوم: معافیت از تعهد ارزی، علل و انواع آن ۱۰۲

مبحث دوم: سقوط تعهد ارزی واردکنندگان ۱۰۷

گفتار نخست: اثبات ایفای تعهد ورود کالا ۱۰۸

گفتار دوم: شیوه‌های ایفای تعهد ارزی ۱۲۵

مبحث سوم: عوامل مؤثر در ایجاد و سقوط تعهد ارزی واردکنندگان ۱۴۳

گفتار نخست: عوامل قانونی ۱۴۴

گفتار دوم: عوامل قراردادی ۱۶۱

فصل سوم: ضمانت‌اجراهای ایفای تعهد ارزی واردکنندگان ۱۸۹

مبحث نخست: ضمانت‌اجراهای ایفای تعهد ۱۹۱

گفتار نخست: محرومیت از حقوق اجتماعی ۱۹۲

گفتار دوم: طرح دعوی کیفری ۲۰۷

مبحث دوم: ضمانت‌اجراهای مدنی ۲۳۵

گفتار نخست: ضمانت‌اجراهای قراردادی ۲۳۵

گفتار دوم: اقامه دعوی حقوقی ۲۴۲

نتیجه ۲۵۴

پیش‌گفتار نویسنده

این کتاب با عنوان «شناخت تعهد ارزی واردکنندگان کالا و خدمات در حقوق ایران» در صدد بیان تعریف، پیشینه، ماهیت، مبنا، اقسام و نحوه ایجاد و سقوط تعهد ارزی واردکنندگان کالا و خدمات و همچنین، تشریح نوع، ویژگی‌ها و عوامل موثر در وقوع این تعهد و تحلیل آثار حقوقی ناشی از عدم ایفای آن است.

نگارنده که تجربه یک دهه کار در اداره حقوقی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و سه سال کار در امور حقوقی یک از بانک‌های غیردولتی کشور و چهارده سال کار وکالت دادگستری را در کارنامه خود دارد، تلاش نموده تا به پرسش‌های متعدد مطروحه درباره تعهد ارزی واردکنندگان کالا و خدمات پاسخ دهد و از جمله، مفهوم و چگونگی شکل‌گیری تعهد ارزی، رابطه حقوقی تعهد ارزی را با تعهد ورود کالا، تعیین مبنای قانونی برای قرداد تعهد ارزی، عوامل موثر در ایجاد و سقوط تعهد ارزی و سایر مسایل مرتبط در این باره را روشن نماید.

امید است که این کتاب بتواند تا اندازه‌ای در روشننگری تعهدات ارزی واردکنندگان کالا و خدمات در ایران کمک کند.

غلام‌حسین وحیدی

تیرماه یک‌هزار و سی صد و نود و سه خورشیدی

مقدمه

از اواخر سده نهم و اوایل سده چهاردهم خورشیدی که کشور ایران رفته رفته در بدلات اقتصادی بین‌المللی قرار گرفت، ضرورت ایجاد زیرساخت‌های مناسب برای نوع مبادلات هویدا شد. در این روند، قانونگذاری درباره تشکیل نهادهای ملی و ملی، مقررات ناظر بر شیوه مبادلات اقتصادی، مقررات ناظر بر لوازم و آثار ناشی از این گونه مبادلات و پدیده‌های وابسته به آن، به عنوان زیرساخت‌های حقوقی مبادلات بین‌المللی آغاز شد. وضع قانون درباره «پول» و تبدیل و تبادل «ارز» و «ریال» به یکدیگر، به عنوان یکی از وسایل اولیه و در عین حال، یکی از راه‌آوردهای درگانی بین‌المللی، ذهن قانونگذار را به خود معطوف کرد؛ به طوری که در سال ۱۳۰۸ خورشیدی، اولین قانون در این باره تحت عنوان «قانون اجازه تفهیش و نظارت در خرید و فروش اسعار خارجی به وسیله کمیسیون نرخ اسعار» توسط مجلس شورای ملی به تصویب رسید. روند قانونگذاری درباره مسایل ارزی، بنا به مقتضات تحول خیز ارز و به اقتضای اوضاع و احوال پرنوسان اقتصادی و سیاسی کشور، هیچ‌گاه متوقف نشد و تا حال حاضر نیز ادامه دارد. یکی از ثمرات مهم حقوقی این روند، ایجاد پدیده‌ی به نام «تعهد ارزی» است که یکی از منابع مهم ایجاد آن، واردات کالا و خدمات به کشور است.

واردکنندگان در روند واردات کالا و خدمات، روابط حقوقی زیادی با اشخاص مختلف برقرار می‌کنند. این کتاب از میان این روابط حقوقی گسترده، به رابطه حقوقی واردکنندگان با بانک ایرانی کارگزار خود درباره تامین ارز لازم برای واردات پرداخته است. تعهد ارزی واردکنندگان کالا و خدمات، یکی از آثار روی کرد فراگیر بازرگانان به بانک‌ها است. این روی کرد، مبتنی بر ضروریات خارجی و درونی است. ضرورت خارجی این روی کرد، ناشی از فاصله مکانی میان خریدار و فروشنده در دو کشور و آثار و عوارض ناشی از آن، مانند فقدان یا کمبود اسناد بین طرفین، تفاوت نظام‌های حقوقی کشورهای متبوع ایشان، ضمان معاوضی کالا و ده‌ها نکته دیگر است. این عوامل، موجب رغبت خریدار و فروشنده به استفاده از بانک‌های امین خود برای کاهش خطرات احتمالی مستتر در بیع بین‌المللی کالا و خدمات شده است. ضرورت درونی روی کرد بازرگانان به بانک‌ها نیز ناشی از محدودیت منابع ارزی در داخل کشور است.

محدودیت منابع ارزی اسباب و کار مناسبی را برای حفظ توازن در تراز پرداخت‌های ارزی کشور ایجاد می‌کند. کشورهایی که دچار محدودیت ارزی هستند، ناگزیر از برقراری مقررات نافذ بر هرگونه مصرف ارز و از جمله مصرف آن برای واردات کالا و خدمات و ایجاد ارزی متکثر به قدرت حاکم برای نظارت بر اجرای درست این مقررات می‌شوند. کشور ما نیز دچار محدودیت منابع ارزی است. به همین دلیل، فروش ارز به واردکنندگان کالا و خدمات، مشروط بر آن است که ایشان کالا یا خدمت موضوع واردات را صرف مدت معینی به کشور وارد و از گمرک ترخیص کنند. چنانچه واردکنندگان به این

شرط عمل ننمایند، ملزم به بازفروش ارز خریداری شده به بانک خواهند شد. به تعهد واردکنندگان به بازفروش ارز خریداری شده به بانک، تعهد ارزی واردکنندگان کالا و خدمات اطلاق می‌شود و بررسی و تحلیل حقوقی این تعهد، موضوع کتاب حاضر است.

بر اساس آنچه گفته شد، برای شناخت تعهد ارزی واردکنندگان کالا و خدمت، نخست باید ماهیت و مبنای این تعهد را شناخت. این که تعهد ارزی متکی به قانون یا تعهدی برخاسته از قرارداد است، در جهت گیری حقوقی و تبیین آثار و احکام آن سه نوشت ساز است. هم چنین، ارتباط و برهم کنش تعهد ارزی با تعهد ورود کالا یا خدمت به کشور و جایگاه این دو تعهد در یک معامله ارزی، از مسایل بسیار مهم است که این کتاب بدان پرداخته است. پرسش هایی نیز درباره عوامل موثر بر تعهد ارزی و ساز و کار ایجاد، انتقال، تعلیق و بالاخره سقوط تعهد ارزی مطرح است. بر این نمونه، آیا آثار و احکام حقوقی عدم ورود کالا یا خدمت در دو وضعیت نقض تعهد فرستنده خارجی و قصور واردکننده یکسان است؟ آثار و احکام حقوقی این مورد، در حالتی که عدم ورود کالا یا خدمت از اشتباه یا قصور بانک ناشی شده باشد، با حالتی که ناشی از تلف کالا در راه باشد، چه تفاوت هایی دارد؟ آیا در تمام این وضعیت ها، ذمه واردکننده نسبت به فروش ارز به بانک مشغول خواهد شد؟ یا آن که واردکننده مکلف است تا دوباره و به هر ترتیب و به هر قیمت ممکن، کالای موضوع را به کشور وارد کند؟ یا آن که اصولاً برخی عوامل موجب برائت ذمه واردکننده از تعهد ورود کالا و تعهد ارزی بری می‌شوند؟ هم چنین، پرسش های دیگری درباره ضمانت اجرای ایفای تعهد ارزی واردکنندگان کالا و خدمت وجود دارد. برای نمونه، آیا عدم ایفای این تعهدات، توصیف مجرمانه نیز دارد و مستوجب پیگرد کیفری واردکننده است یا صرفاً امکان پیگرد حقوقی وی را فراهم می‌سازد؟ این ضمانت اجراها توسط کدام مرجع اعمال و صلاحیت آن ها چگونه

تعیین می‌شود؟ براساس آن چه گفته شد، مطالب این کتاب که تحت عنوان «شناخت تعهد ارزی واردکنندگان کالا و خدمات در ایران» تقدیم علاقمندان می‌شود، در سه فصل پی‌ریزی شده است:

عنوان فصل نخست «کلیات» است. هدف این فصل، آشنایی با مفاهیم اولیه و چارچوب تعهد ارزی واردکنندگان، ماهیت، مبانی، ویژگی‌ها و پیشینه این تعهد است. فصل نخست به چهار بحث تقسیم شده است: در بحث نخست تحت عنوان تعاریف، تلاش شده تا از واژه‌های ارز، کالا، واردات و تعهد ارزی، تعریف دقیقی، جامع و مانعی داده شود تا از هر گونه اختلاط با مفاهیم مشابه جلوگیری شود. بحث دوم به پیشینه تعهد ارزی واردکنندگان اختصاص یافته و طی آن در دو دایره تاریخی پیشینه تصویب مقررات درباره ارز و چگونگی تکوین مفهوم تعهد ارزی، در دوره زمانی پیش و پس از تأسیس بانک مرکزی بیان شده است. علت تقسیم این بحث بر مبنای تأسیس بانک مرکزی، تأثیر عمیقی است که این بانک را بدو تأسیس تا حال حاضر بر تعهد ارزی واردکنندگان گذاشته است. بحث سوم این فصل نیز به تبیین ماهیت و مبانی تعهد ارزی و تشریح ویژگی‌های منبع سازنده این تعهد پرداخته است. این بحث، در واقع یکی از مهم‌ترین قسمت‌های این کتاب است؛ زیرا تشخیص مبنای قانونی یا قراردادی تعهد ارزی، در تمامی تحلیل‌ها آثار و احکام مربوط به آن تعیین‌کننده و راه‌گشا است. بحث چهارم نیز به نحوه ارزیابی و نحوه تشابه و تفاوت آن‌ها نسبت به یک‌دیگر و آثار حقوقی و قضایی هر یک از آن‌ها پرداخته است.

فصل دوم با عنوان «برقراری و سقوط تعهد ارزی و عوامل موثر بر آن» به سه بحث تقسیم شده است. در این فصل به طور کلی تلاش شده تا تعهد ارزی از آغاز تا پایان، ارزیابی و تجزیه و تحلیل شود. به همین دلیل، در بحث نخست این فصل تحت عنوان «برقراری تعهد ارزی» طی سه گفتار، نحوه

برقراری تعهد ارزی، ضرورت ایجاد آن و موارد معافیت از این تعهد بررسی شده است. عنوان مبحث دوم، «سقوط تعهد ارزی» است. این مبحث به واسطه ارتباط تنگاتنگ و متقابل «تعهد ورود کالا» با «تعهد ارزی» به دو گفتار تقسیم شده است: گفتار نخست درباره اثبات ایفای تعهد ورود کالا و گفتار دوم درباره روش‌های ایفای تعهد ارزی است. در گفتار نخست دیده خواهد شد که اثبات ورود کالا، به کثیر، واردکننده را از قید تعهد ارزی بری می‌کند. در این گفتار از ضرورت اثبات ورود کالا و روش‌های آن سخن رفته است. گفتار دوم نیز به بررسی روش‌های مختلف سقوط تعهد ارزی، مشتمل بر ایفای تعهد ارزی، ورود کالا و صلح پرداخته است. مبحث سوم این فصل، به بررسی عوامل موثر بر تعهد ارزی اختصاص یافته و در دو گفتار تحت عناوین «عوامل قانونی» و «عوامل قراردادی» موضوع را تجزیه و تحلیل نموده است. دلیل این تقسیم‌بندی و نام‌گذاری، به طور عمده مبنی بر حدود تأثیر اراده اشخاص در ایجاد تعهد ارزی است. در گفتار نخست از عواملی مانند فوت، جنون، سفه، ورشکستگی و تصویب مقررات ناظر بر ممنوعیت ورود کالا بحثگو شده است. در گفتار دوم نیز درباره پیمان‌شکنی و کلاهبرداری فروشنده یا تباخی وی با خریدار و هم‌چنین اشتباه یا قصور بانک، مفقود شدن کالا در گمرک، کلاهبرداری با اصل اراده انسانی پیوند بیشتری دارد، بحث شده است.

آخرین فصل این کتاب درباره «ضمانت‌اجراهای ایفای تعهد ارزی» است. این فصل در دو مبحث، ضمانت‌اجراهای کیفری و مدنی ناظر بر ایفای تعهد ارزی واردکنندگان کالا و خدمات را تجزیه و تحلیل کرده است. در این فصل، ضمن تشریح گونه‌ها و شیوه‌های اعمال ضمانت‌اجراهای ایفای تعهد ارزی، مشروعیت هر یک از آنها نیز به نقد کشیده است. به بیان دیگر، در این فصل درباره آن‌چه هست و آن‌چه باید باشد، بحث شده است. مبحث نخست این فصل، به تبیین و بررسی ضمانت‌اجراهای کیفری ناظر بر تعهد ارزی اختصاص

یافته و در گفتار نخست، به بررسی محرومیت واردکنندگان از حقوق اجتماعی خود مانند ممنوعیت خروج از کشور و ممنوعیت معامله و در گفتار دوم به بررسی چگونگی طرح دعوای کیفری و مراجع ذیصلاح قضایی برای رسیدگی به این گونه دعوای پرداخته شده است. مبحث دوم این فصل نیز به ضمانت اجرای مدنی ناظر بر تعهد ارزی اختصاص یافته و در گفتار نخست از ضمانت اجرای قراردادی و در گفتار دوم درباره چگونگی اقامه دعوای حقوقی و لوازم آن سخن رفته است.